

ZNAČAJ MUZEJA KAO KULTURNOG DOBRA ZA RAZVOJ INFORMALNOG OBRAZOVANJA

Ljiljana Živković¹, Slavoljub Jovanović², Ivana Đorđević³

Apstrakt: *Informalno obrazovanje je doživotni proces kojim se stiču znanja, razvijaju veštine i formiraju stavovi. U društvu visoke tehnologije i masovne kulture, informalno obrazovanje se realizuje u društvenim institucijama, ali i u ustanovama javnog informisanja i kulture. Informalna okruženja kao što su muzeji pružaju značajne potencijale za učenje, ali se uslovi razlikuju od onih u formalnim obrazovno-vaspitnim institucijama. Naglasak je na procesu učenja koje je samousmereno, dobrovoljno i personalno, a ishodi nisu unapred definisani. Muzeji su mesta gde ljudi pronalaze, istražuju i testiraju svoje ideje. Ključni elementi učenja u muzeju obuhvataju stvaranje veza između poznatog i nepoznatog i sticanje autentičnog iskustva kroz posmatranje izložbenih predmeta. To su mesta gde ljudi svih uzrasta mogu da uče vlastitim tempom, a učenje se odlikuje željom za otkrivanjem, slobodnim istraživanjem i deljenjem iskustava sa porodicom, prijateljima, vršnjacima i drugim posetiocima. Ovakva okruženja predstavljaju mesta intergeneracijskog učenja, omogućavaju učenje putem otkrića i socijalnu saradnju. Uloga muzeja kao kulturnog dobra za razvoj informalnog obrazovanja je značajna jer je učenje u najširem smislu rezultat interakcije koja se odvija u slobodnom vremenu između posetioca i muzejske sredine.*

Ključne reči: *muzej, kulturno dobro, učenje, informalno obrazovanje*

IMPORTANCE OF THE MUSEUM AS A CULTURAL RESOURCE FOR THE DEVELOPMENT OF INFORMAL EDUCATION

Abstract: *Informal education is a lifelong process that acquire knowledge, develop skills and form attitudes. In society advanced technology and mass culture, informal education is implemented in social institutions and in the institutions of the public information and culture. Informal institutions such as museums enable significant potential for learning, but the conditions differ from those in the formal educational institutions. The emphasis is on the learning process, which is voluntary and personal, and the outcomes are not pre-defined. Museums are institutions where people find, explore and test their ideas. Key elements of learning in the museum include the creation of a connection between the known and the unknown and gain an authentic experience through observation of the exhibits. Museums are institutions where people of all ages can learn at your own pace while learning is characterized by curiosity, the desire to discover, leisure research and sharing experiences with family, friends, colleagues and other visitors. These institutions enable intergenerational learning, enabling learning through discovery and social cooperation. The role of the museum as a cultural resource for the development of informal education is*

¹ Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Studentski trg 3/III, 11000 Beograd, ljiljanazivkovic59@gmail.com

² Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Studentski trg 3/III, 11000 Beograd, slavoljub1@gmail.com

³ Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Studentski trg 3/III, 11000 Beograd, ivanadj.92@gmail.com

Značaj muzeja kao kulturnog dobra za razvoj informalnog obrazovanja

important because learning in the broadest sense of the result of the interaction that takes place during leisure time between the visitor and the museum.

Keywords: museum, cultural resource, learning, informal education

UVOD

Formalno, neformalno i informalno obrazovanje su potpuno ravnopravni oblici koji čine sistem doživotnog učenja. Ovi termini prvi put su počeli da se koriste 50-ih godina 20. veka (Falk, Dierking, 1998). Kasnije su ih preuzeli i muzejski profesionalci u nastojanju da pronađu način kako da definišu i naprave razliku između aktivnosti koje se odvijaju u njihovim ustanovama od onih koje se realizuju u formalnim obrazovno-vaspitnim institucijama (Falk, Dierking, 1998).

Informalna okruženja kao što su muzeji pružaju velike potencijale za učenje jer podstiču interesovanje, učenje putem otkrića i prihvatanje odgovornosti učenika za sopstvene aktivnosti (Hein, 1998). Uslovi za učenje u muzejima kao informalnim okruženjima se razlikuju od onih u formalnim obrazovno-vaspitnim institucijama. Učenje u ovakvim okruženjima nije vođeno, usmeravano od nekog spoljašnjeg autoriteta, već je samousmereno, dobrovoljno i personalno. Muzeji su mesta gde ljudi svih uzrasta mogu da uče vlastitim tempom, koriste svoje sposobnosti da oblikuju pitanja ili daju odgovore i objasne drugima šta su naučili. Naglasak je na procesu učenja, a ne na njegovom produktu (tačno-netačno). Ishodi učenja nisu unapred definisani. Ključni elementi učenja u muzeju obuhvataju stvaranje veza između poznatog i nepoznatog, sticanje autentičnog iskustva putem posmatranja i manipulacije realnim stvarima ili doživljavanjem stvarnih fenomena (Milutinović, 2010). Učenje u muzeju je vođeno željom za otkrivanjem, slobodnim istraživanjem i deljenjem iskustava sa porodicom, prijateljima, rođacima, vršnjacima i drugim posetiocima. Ovakva okruženja predstavljaju mesta intergeneracijskog učenja, omogućavaju učenje putem delovanja i socijalne saradnje. Učenje u muzeju je u najširem smislu proizvod slobodne interakcije koja se odvija u slobodnom vremenu između posetioca i muzejske sredine. Informalno obrazovanje koje se realizuje u muzeju dobija na važnosti uvođenjem pedagogije u muzejsku struku 1922. godine zaslugom Jeana Capota.

MOGUĆNOSTI ZA STICANJE INFORMALNOG OBRAZOVANJA U MUZEJU

Načini pružanja formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja se smatraju komplementarnim delatnostima u okviru jednog istog sistema. Formalno obrazovanje je institucionalizovan sistem, podeljen na razrede i hijerarhijski strukturiran koji podrazumeva osnovno, srednje i visoko obrazovanje i predstavlja najzastupljeniji način realizacije nastave. Realizuje se u određenim, namenskim institucijama za obrazovanje i vaspitanje, zahteva postojanje eksplicitnog kurikuluma i vremenskog strukturisanja. Neformalno obrazovanje je organizovana i sistematska aktivnost učenja koja se odvija van formalnog sistema i predstavlja drugu priliku za učenje kroz program integrisanog razvoja. Informalno obrazovanje je doživotni proces kojim se stiču znanja, formiraju stavovi i razvijaju veštine. Obezbeđuje važnu osnovu, ali ne može da funkcioniše kao zamena za formalno i neformalno obrazovanje.

U društvu visoke tehnologije i masovne kulture informalno obrazovanje se odvija u institucijama javnog informisanja i kulture, ali i u društvenim ustanovama kao što su muzeji (Bhola, 1986). Informalno učenje odlikuje slobodan izbor, nestrukturiranost, odvija se sopstvenim tempom i dobrovoljno je, ne ocenjuje se od strane nekog autoriteta, otvoreno je

Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine, Palić-Subotica, 2019.

i socijalno (Griffin, Symington, 1997). Karakteristike edukacije u muzeju kao informalnom obliku učenja su:

- sprovodi ga svaki posetilac muzeja i odvija se u slobodnom vremenu;
- učenje nije planirano, a ciljevi i ishodi nisu unapred definisani;
- posetioci uče na osnovu ličnog izbora sadržaja kako bi zadovoljili želju za otkrivanjem;
- oni samostalno pronalaze, istražuju i testiraju svoje ideje;
- posetioci uče tako što dele iskustava sa porodicom, prijateljima, rođacima, vršnjacima;
- učenje nema formu organizacije vremena (rasporeda časova, odmor, akademsku godinu).

Specifičnu dimenziju po kojoj se uslovi učenja u muzeju razlikuju od onog koje se javlja u formalnim obrazovno-vaspitnim institucijama predstavljaju predmeti (Falk, Koran, Dierking, 1986). Učenje u muzejima počinje percepcijom predmeta i korišćenjem više čula u cilju sticanja informacija o predmetu koji se analizira. Podaci se interpretiraju, povezuju sa prethodnim znanjima i iskustvima, kako bi se došlo do adekvatnih zaključaka. Očiglednost u muzeju ima svoj smisao samo ako se u procesu posmatranja razmišlja i misaono zaključuje. Kolekcije predmeta u muzejima, zbog priča koje pričaju, različitih informacija koje prenose i ideja koje sugerišu, predstavljaju bogate izvore za sticanje raznovrsnih iskustava. Muzeji pružaju širok izbor medija za učenje kao što su trodimenzionalni i interaktivni eksponati, informatički multimedijalni sistemi, eksperti sa kojima se može stupiti u dijalog, predavanja, demonstracije i prostorije (resource room) sa izvorima informacija (Griffin, Symington, 1997).

Studije koje su sprovedi J. H. Falk, J. J. Koran, L. D. Dierking i L. M. Dreblow (1986) su pokazale da nakon 30-45 minuta razgledanja muzejske izložbe posetiocima značajno počinje da opada pažnja. Priroda muzeja kao ustanove podrazumeva da posetioci stupaju u interakciju jedni sa drugima. Način prenošenja velike količine informacija za što kraći vremenski period u muzejima više nije prihvatljiv. Tradicionalni transmisioni model posmatra posetioce kao receptore znanja koje im pruža osoblje muzeja. Od posetioca se očekuje da pogledaju izložbu i usvoje informacije koje im je obezbedio autor izložbe (Matusov, Rogoff, 1995). Sa stanovišta obrazovanja i vaspitanja, ovaj način prenošenja informacija ima nedostatke zbog toga što ih pojedinac usvaja potpuno pasivno, bez aktivne participacije. Od muzeja se očekuje da omogući pristup saznavanju kroz vlastito iskustvo. Pri tome je svako učenje istovremeno personalno i socijalno i predstavlja individualni proces menjanja ličnosti i njenog prilagođavanja nastalim situacijama.

Muzejska publika je heterogena zbog toga što posetioci svih uzrasta, rasa, nacionalnosti i socijalnih klasa posećuju muzeje. H. H. Shettel je 70-ih godina 20. veka pisao da centralnu ulogu u iskustvu posetioaca imaju predmeti koji se posmatraju, a da znanje koje posetilac donosi u muzej predstavlja glavnu determinantu njegovog daljeg učenja (Falk, Koran, Dierking, 1986). J. Roschelle (1995) smatra da prethodno znanje predstavlja osnovu za usvajanje novog znanja, a nikako barijeru koja sprečava ili pogrešno usmerava učenika. Na sličnoj osnovi se nalazi model učenja u muzeju koji su razvili J. H. Falk, L. D. Dierking i S. Weil (Kelly, 1999) po kojima je učenje:

- proces primene znanja koji primarno proizilazi iz prethodnog iskustva;
- sistem interakcija i povratnih informacija;
- proces koji obuhvata prisećanje kroz dugotrajni i kontinuirani proces rekonstrukcije iskustva.

J. H. Falk i L. D. Dierking smatraju da se interaktivno muzejsko iskustvo sastoji od međusobnog delovanja personalnog, socijalnog i fizičkog iskustva (Baillie, 2000). Personalni kontekst čini lični program posetioaca, prethodno znanje, interesovanje, motivacija i očekivanja. Socijalni kontekst obuhvata boravak u muzeju sa porodicom, školskom grupom ili pojedinačnu posetu. Fizički kontekst predstavlja celokupan ambijent muzeja kao što je okruženje oko zgrade muzeja, njegovu arhitekturu, stil izložbe, sisteme signalizacije, eksponate i muzejsku prodavnicu.

Značaj muzeja kao kulturnog dobra za razvoj informalnog obrazovanja

D. L. Perry (1998) smatra da muzejsko iskustvo koje je usmereno prema učenju obuhvata radoznalost (posetilac treba da bude motivisan), pozdanost i sigurnost (posetilac treba da ima osećanje kompetentnosti), kontrolu (posetilac treba da ima osećanje kontrole nad situacijom), igru (poželjno je da iskustva u muzeju budu zabavna i prijatna) i komunikaciju (posetilac treba da je angažovan u socijalnim interakcijama). Dugotrajni i krajnji cilj muzeja u odnosu na posetioce je njihovo učenje. Za razliku od škola koje se isključivo baziraju na rečima (pismenim ili usmenim), muzeji se izražavaju preko predmeta. Oni su dobar način za prenos ideja velikom broju ljudi preko izlaganja autentičnih predmeta (Falk, Koran, Dierking, 1986). U muzejima se do saznanja dolazi:

- posmatranjem (primenom principa očiglednosti);
- pomoću multimedija (interaktivnih programa);
- projekcijom autentičnih filmova;
- demonstracijom i simulacijom (trodimenzionalni modeli koji simuliraju procese, scene);
- verbalno-tekstualnim metodama (predavanja eksperata, pisani izvori informacija).

U cilju uočavanja sličnosti i razlika između muzeja u svetu i kod nas, u radu su predstavljeni neki od primera koji pružaju mogućnosti za sticanje informalnog obrazovanja. Prirodnjački muzej na Univerzitetu u Oksfordu (Oxford University Museum of Natural History) je osnovan kao centar za naučna istraživanja i sadrži međunarodno značajne geološke i zoološke zbirke. Omogućava programe za istraživanje prirodnog okruženja, a nastava se realizuje kroz dijalog sa kustosima na čijim časovima se stiču znanja o prirodnom okruženju, bogatoj istorijskoj i kulturnoj prošlosti. Pristup učenju u muzeju se zasniva na kreativnim i zanimljivim sadržajima koje je moguće videti na konkretnim i očiglednim primerima (www.oumnh.ox.ac.uk).

Muzej i umetnička galerija na ostrvu Tasmanija (Tasmanian Museum and Art Gallery) omogućavaju sticanje permanentnog obrazovanja. Centar za učenje i istraživanje obuhvata niz programa kako bi posetiocima omogućio razgledanje i upoznavanje prirodne i kulturne baštine Tasmanije. Programi obuhvataju formalno, neformalno i informalno učenje i namenjeni su svim ciljnim grupama (tasmanianartsguide.com.au).

American Museum of Natural History, New York (www.amnh.org)

Kendal muzej (Kendal Museum) se nalazi u Engleskoj i sadrži kolekciju fosila, stena i minerala. U galeriji je moguće pratiti ilustrovanu geološku istoriju Engleske, kroz glavne geološke periode. Galerija pruža uzbuđljivu priču o različitim životinjama, pticama i insektima, kao i o njihovom prirodnom okruženju. Deo o Arktiku sadrži muflona, snežnu sovu i polarnog medveda. U delu o Južnoj Americi postoji i nekoliko egzotičnih ptica. Većina životinja u

Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine, Palić-Subotica, 2019.

australijskom delu su torbari, a jedna od njih je crveni kengur. Možda je najznačajnija životinja u galeriji u ovom odeljku tasmanijski vuk. Ovo je veoma redak primerak, jer ih u čitavoj državi ima manje od 12. Interesantno je pomenuti da životinje koje se nalaze u galeriji nisu namerno ubijene već su bile žrtve nesreća ili prirodne smrti (www.kendalmuseum.org.uk).

Obrazovno-vaspitni rad u muzejima u Srbiji je složen jer je još uvek zastupljeno stručno vođenje kroz stalnu postavku ili povremene izložbe. Malo je tematskih izložbi koje iz celokupne kulturne i prirodne baštine tretiraju jednu problematiku koja je sagledana sa više aspekata. Kroz specijalizovana predavanja, koncerte, takmičenja, samostalan rad u zbirka, rad u muzejskim radionicama, korisnici mogu putem neposrednog ličnog iskustva doći do saznanja o pojedinim sadržajima. Međutim, najčešće su takve forme obrazovno-vaspitnog rada rezultat lične inicijative pojedinaca.

Organizacija rada muzeja je usmerena na tri osnovne delatnosti (zaštitu, istraživanje i prezentaciju), gde se obrazovno-vaspitna delatnost ograničava samo na prezentaciju muzejskih predmeta namenjenu velikom broju posetilaca nezavisno od njihovog obrazovanja i uzrasta. Muzeji kao specijalizovane ustanove za predmetno prezentovanje prirodne i kulturne baštine postaju ustanove od posebnog značaja za svaki obrazovno-vaspitni rad u situacijama kada se fokus pomera sa pisane reči na aktivnu ulogu učenika (Kanižaj, 1987). Oni nastoje da podstaknu učenje i vrše iskorak od monologa ka pronalaženju načina kreiranja dijaloga između predmeta i posetioca, kao i posetioca međusobno. Ovakva okruženja predstavljaju mesta intergeneracijskog učenja. Učenje u muzeju je u najširem smislu proizvod interakcije koja se odvija u slobodnom vremenu između posetioca i muzejske sredine. Obrazovanje u muzeju je dijalog na zajedničkom putu otkrivanja, a ne transmisija znanja na relaciji kustos-posetioci.

Razvoj obrazovanja sa istorijskog aspekta u evropskim muzejima deli se na dva perioda, prvi koju obuhvata period od 1919-1939. godine, za koji je karakteristično isticanje nacionalne ili imperijalne snage. U narednom periodu povećava se broj muzeja, umetničkih i naučnih izložbi. Iako teoretičari obrazovanja smatraju da u tom periodu stepen obrazovanja nije bio zadovoljavajući, može se istaći da je muzej 19. veka bio obrazovna institucija. Nedostatak u muzejima tada je bio u organizaciji predmeta, u vođenju posetioca jer su o edukaciji brinuli kustosi i nije bilo formalnog obrazovnog osoblja. Muzej kao obrazovnu instituciju prvi je opisao George Brown Goode, kustos u Smithsonianu, koji je istakao da muzej treba da bude institucija ideje i javnog obrazovanja.

U savremenom dobu dolazi do promene koncepta obrazovanja i učenja u muzeju. Putem interpretacije u muzeju stvara se veza između predmeta i posetioca na način koji je prilagođen posetiocu. Interpretator može biti edukator, kustos, dizajner, ali ono što je važno jeste da je interpretacija beskrajn proces, jer otkrića koja se mogu dobiti o nekom umetničkom delu nikada nisu završena do kraja i uvek se može saznati nešto novo (Milutinović, 2010). Muzeji nisu samo ustanove za sakupljanje, proučavanje, dokumentovanje, čuvanje i prezentovanje, nego u skladu sa potrebama savremenog društva, centri kulturno-prosvetnih kretanja u smislu popularizacije naučnih saznanja.

Muzej rezultate svog rada prezentuje preko stalnih i povremenih muzejskih postavki, publikacija, muzejsko-pedagoške delatnosti i kroz predavanja muzej - škola i drugim prosvetno-pedagoškim, vaspitnim i kulturnim institucijama. Postavke predstavljaju najpopularniji način prezentovanja muzejskog rada široj publici. Kako bi ispunio postavljene zahteve i određenu tematiku istorijskog razvoja, muzej treba da poseduje stručno razrađen tematsko - ekspoziциони plan. U stalnoj postavci, ali i u tematskim povremenim izložbama prezentuju se, ne samo muzejski materijali, nego se vrše i razmene sa muzejima iz celog sveta. Razmenom izložbi se uspostavljaju bliži kontakti sa posetiocima. Tematske povremene izložbe i one razmenjivanje sa drugim muzejima, predstavljaju novinu i utiču na veće interesovanje kod posetilaca.

Značaj muzeja kao kulturnog dobra za razvoj informalnog obrazovanja

Rad sa učenicima školskog uzrasta kompleksnog je karaktera i zahteva angažovanje muzejskih radnika. Cilj je da se sadržaj muzeja približi učeniku, da se eksponatima pruži inventivnije tumačenje, kao i da se dopuni i objasni ono što postavke u muzeju ne pružaju. Muzejski radnici i pedagoška služba škole treba da budu pokretači iniciranja kontakata i saradnje na relaciji muzej - škola. Aktivnosti treba započeti početkom školske godine, pre pripremanja godišnjih planova rada nastavnih predmeta. Nastavnici treba da se upoznaju sa sadržajem muzejskog materijala, stalnim postavkama i tematikom povremenih izložbi. Oni treba da planiraju koje se nastavne jedinice mogu realizovati u muzeju, dok muzej treba da omogući realizaciju povremenih tematskih izložbi. Izložba mora imati adekvatan sadržaj, funkcionalnost, autentičnost, pristupačnost i naučnu zasnovanost neophodnu za vaspitanje učenika u duhu tradicije. Potrebno je voditi računa o savremenim kretanjima u muzeologiji kroz razne sadržaje i radionice koje privlače posetioce. Aktivnost muzeja na uspostavljanju i održavanju stalnih kontakata sa školama, učenicima i drugim korisnicima treba da bude permanentna.

ZAKLJUČAK

Prve definicije muzeja ističu njegovu ulogu čuvanja, proučavanja i prezentovanja vrednih predmeta i zbirki. Vremenom se one proširuju, pa tako muzej postaje ustanova koja je otvorena javnosti, koja nabavlja, čuva, istražuje i izlaže predmete sa svrhom komunikacije i obrazovanja ljudi. Muzeji treba konceptualno i prostorno da budu dostupni, da pruže pomoć pri razgledanju, kretanju i snalaženju neophodnom za razmišljanje i stvaranje kognitivnih izazova. Oni pružaju brojne mogućnosti za sticanje znanja i to u okviru potpuno drugačijeg ambijenta nego što je škola jer zadovoljavaju određene potrebe posetilaca i nude susret sa konkretnim i autentičnim predmetima. Muzej predstavlja otvoreno i dinamično okruženje koje pruža uslove za individualno istraživanje i socijalnu interakciju. Savremeni pristup informalnom obrazovanju podrazumeva da postavke u muzeju zadovoljavaju aktivno učenje u 21. veku. On predstavlja centar za sticanje funkcionalnog znanja i razvija sposobnost kritičkog mišljenja jer su posetioci različitog uzrasta, obrazovanja i interesovanja. Muzej nije isključivo "akademski" orijentisan jer podstiče posetioce da postavljaju pitanja o svetu koji ih okružuje. Upravo brojna umetnička dela koja se nalaze u muzejima, pružaju posetiocima široke mogućnosti vrednovanja, doživljavanja i razumevanja. To je mesto koje inspiriše na doživotno učenje i omogućava posetiocima u Srbiji da se kroz različite radionice upoznaju sa kulturnom i istorijskom baštinom. Muzeji širom sveta su uspostavili i sprovode različite tematske programe čiji kapaciteti služe kao centri za učenje.

LITERATURA

- Baillie, A. (2000). *Creating our Futures. Paper presented at the South East Queensland Small Museums Conference.*
- Bhola, H. S. (1986). *Perspektive neformalnog obrazovanja. U: Perspektive obrazovanja (ur. T. Popović). sv. 2, 213-227. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.*
- Falk, J. H., Dierking, L. D. (2000). *Learning from museum: Visitor experiences and the making of meaning.* Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Falk, J. H., Dierking, L.D. (1998). *Free-choice Learning: An Alternative Term to Informal learning? Informal Learning Environments Research Newsletter 2, br. 2.*
- Falk, J. H., Koran, J. J., Dierking, L. D. (1986). *The Things of Science: Assessing the Learning Potential of Science Museums. Science Education 70, br. 5, 503-508.*

Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine, Palić-Subotica, 2019.

Griffin, J., Symington, D. (1997). Moving from Task-Oriented to Learning-Oriented Strategies on School Excursions to Museums. *Science Education* sv. 81, br. 6, 763-779.

Hein, G.E. (1998). *Learning in the Museum*. New York: Routledge.

Kanižaj, Lj. (1987). Obrazovanje u muzeju - stanje u muzejima Jugoslavije. *Informatica Muzeologica*, 1-4, 5-8.

Kelly, L. (1999). Finding Evidence of Visitor Learning. *Paper presented at Musing on Learning*. Seminar. Australian Museum.

Matusov, E., Rogoff, B. (1995). Evidence of Development from People's Participation in Communities of Learners. In: *Public Institutions for Personal Learning: Establishing a Research Agenda* (ur. J. H. Falk i L. D. Dierking), 97-104. Washington. DC: American Association of Museums.

Milutinović, J. (2010). Učenje u muzeju. *Povijest u nastavi*. br. 2 (16), 217-229. Zagreb: Društvo za hrvatsku povjesnicu.

<https://tasmanianartsguide.com.au/places-to-go/major-museums/tasmanian-museum-art-gallery-tmag/>

<https://www.amnh.org/>

<https://www.oumnh.ox.ac.uk/>

www.kendalmuseum.org.uk